УДК 378.147.091.33
DOI https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.77-2.17

Н. О. Мартиненко
аспірант
Льотної академії
Національного авіаційного університету

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПІЛОТІВ ДО МІЖКУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглядається структурно-функціональна модель формування готовності майбутніх пілотів до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності. На основі аналізу низки визначень понять «модель», «моделювання» ми розглядаємо модель як відображення структури та функціонування об'єкта дослідження, на основі тлумачення системи як сукупності взаємопов'язаних елементів, які утворюють певну цілісність та передбачають взаємодію елементів.

Метою статті є теоретичне обґрунтування структурно функціональної моделі формування готовності майбутніх пілотів до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності, визначення основних структурних елементів процесу формування готовності в навчальній діяльності.

Структурно функціональна модель формування готовності майбутніх пілотів до міжкультурної взаємодії включає в себе такі структурні блоки: методологічно-організаційний, змістовий та результативно-оцінювальний. Методологічно-організаційний блок включає загальну мету дослідження (формування готовності майбутніх пілотів до міжкультурної взаємодії у процесі професійної підготовки), завдання, підходи, дидактичні та специфічні принципи. Змістовий блок включає зміст, методи, форми, засоби. Для досягнення важливих дидактичних завдань нами було виокремлено педагогічні умови формування готовності до міжкультурної взаємодії майбутніх пілотів (формування ціннісних орієнтацій через створення позитивного психологічного клімату; організація командної роботи в процесі вивчення професійно орієнтованих дисциплін; інтеграція культурологічного аспекту в професійно орієнтовані дисципліни; стимулювання рефлексивного ставлення до процесу формування якостей міжкультурної взаємодії). Завершальним етапом моделі формування готовності майбутніх пілотів до міжкультурної взаємодії є результативно-оцінювальний блок, до якого належать компоненти, критерії та рівні готовності.

Ключові слова: *міжкультурна взаємодія, спілкування, модель готовності, наукові підходи, компоненти та критерії, педагогічні умови.*

Постановка проблеми. В епоху глобалізації процес інтеграції особистості відбувається особливо інтенсивно. У цей час у всіх сферах життєдіяльності світової спільноти відбуваються суттєві, якісні зміни, зумовлені зміною пріоритетів у багатьох сферах життя. Ці значні перетворення вимагають від сучасних фахівців бути готовими до адаптації в нових умовах взаємодії, а саме вміти регулювати відносини між людьми в процесі спільної діяльності в різних ситуаціях спілкування.

Процес глобалізації охопив абсолютно всі сфери людського життя, включаючи культуру. Англійська мова є міжнародною мовою, тому з огляду на цей аспект нові умови життя радикально змінили завдання підготовки фахівців авіаційної сфери. Нині потрібні не просто фахівці, а люди, які володіють іноземною мовою, професійно спілкуються з представниками інших культур. Авіаційні фахівці мають бути здатними здійснювати спілкування за допомогою мови, тобто передавати думки і обмінюватися ними в різних ситуаціях в процесі взаємодії з іншими співрозмовниками, при цьому правильно використовуючи систему мовних норм і вибираючи комунікативну поведінку, адекватну автентичній ситуації спілкування. Викладачеві потрібно розвивати здібності студентів брати участь в діалозі культур на основі принципів взаємної поваги, толерантного ставлення до культурних відмінностей і подолання культурних бар'єрів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти міжкультурної комунікації цікавлять філософів (К. Апель, Л. Буєва, М. Каган, О. Потебня, Ю. Хабермас, К. Ясперс та ін.), соціологів (Ю. Арутюнян, Т. Бурмістрова, Н. Гасанов, Б. Єрасова, В. Конецька, А. Пригожин Г. Хофстед та ін.), культурологів (С. Арутюнов, Г. Нещименко). Проблема дослідження міжкультурної комунікації та її складників теоретично обґрунтована в працях Н. Бориско, І. Голуб, Ж. Зарате (G. Zarate), О. Квасової, Ю. Кузьменко та інших. З метою ефективної організації практико орієнтованої професійної підготовки майбутніх авіафахівців був вибраний метод педагогічного моделювання. Питанням теоретичного характеру в педагогічному моделюванні займались як вітчизняні, так і зарубіжні вчені (А. Бєляєв, А. Дахін, В. Давидов, І. Демченко, В. Краєвський, Г. Лещенко, А. Новіков, Н. Бурбак, Н. Яковлєва, А. Субетто, М. Ядровська).

© Мартиненко Н. О., 2021

Аналіз літератури з досліджуваної проблеми в області теорії і методики педагогічного моделювання показав, що найбільш поширеною з них є структурно-функціональна модель, яка сприяє виявленню сутності об'єкта дослідження за допомогою розкриття його структури, а також дає змогу виявити функціональну спрямованість кожного компонента.

Мета статті. Головною метою статті є теоретичне обґрунтування структурно функціональної моделі формування готовності майбутніх пілотів до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності, визначення основних структурних елементів процесу формування готовності в навчальній діяльності.

Виклад основного матеріалу. Філософський енциклопедичний словник визначає модель (фр. *modele*, від лат. *modulus* – міра, зразок, норма; схема, структура) певного фрагмента природної або соціальної реальності, продукту людської культури, концептуально-теоретичної освіти. Цей аналог служить для зберігання і розширення знання (інформації) про оригінал, його властивості та структурах, для перетворення або управління їм [4, с. 196].

На переконання І. Демченко, структурно-функціональна модель є цілісною, структурованою системою, яка складається із сукупності наукових підходів, принципів, форм, методів та засобів для реалізації мети та змісту освітньої діяльності з проєкцією на майбутню професійно-комунікативну діяльність, яка складається з взаємопов'язаних елементів, структурованих у чотирьох блоках: цільовому (мета, завдання), методологічному (наукові підходи, загальнодидактичні, специфічні і специфічні процесуальні принципи), змістово-процесуальному (зміст, педагогічні умови, реалізація яких здійснюється за допомогою форм, методів та засобів навчання), оцінювально-результативному (компоненти, критерії, показники, рівні та результат) [1].

Моделювання освітнього процесу необхідно для визначення цілей, способів, засобів їх досягнення і отримання належних результатів. Науковець В. Краєвський визначає модель як систему елементів, яка охоплює певні сторони, зв'язки, функції предмета дослідження [2]. М. Ядровська характеризує систему моделювання як часто застосовується і пропонує проаналізувати досвід застосування моделювання для вирішення різних завдань. Вчена зауважує, що найважливіші фактори в педагогіці – це освіта, виховання і навчання, отже, моделі будуть засновані на цих поняттях. Педагогічна модель для дослідження може бути розроблена кількома способами: за допомогою спостереження за явищем і його аналізу. Педагогічні моделі використовуються для дослідження об'єкта в процесі освіти з метою його пояснення, уточнення чи як засіб для впливу на побудову і функціонування педагогічного об'єкта на основі аналізу про його модельне подання [5, с. 139].

У дослідженні Г. Лещенко акцентується увага на таких аспектах педагогічної моделі, як структурний, функціональний, генетичний. Науковець трактує модель як взаємозалежність цілей, принципів та компонентів, що об'єднані для розв'язання чітких завдань у майбутній професії [3].

Отже, на основі вищеперерахованих доробок науковців та аналізу науково-педагогічних джерел можемо визначити, що модель створюється з метою відображення структури та функціонування об'єкта дослідження, на основі тлумачення системи як сукупності взаємопов'язаних елементів, які утворюють певну цілісність та передбачають взаємодію елементів.

У розробці моделі нами був представлений процес формування професійної готовності у студентів авіаційного вузу. Цей процес здійснюється в рамках загальної системи професійної підготовки майбутніх авіафахівців. Структурно функціональна модель формування готовності майбутніх пілотів до міжкультурної взаємодії в нашому дослідженні включає такі структурні блоки: *методологічно-організаційний, змістовий та результативно-оцінювальний*. Пропонуємо докладніше розглянути елементи розробленої експериментальної моделі (рис. 1).

Методологічно-організаційний блок включає загальну *мету* дослідження: формування готовності майбутніх пілотів до міжкультурної взаємодії у процесі професійної підготовки. Для досягнення поставленої мети запропоновані завдання: розвиток ціннісного ставлення до рідної та іншомовної культури; розвиток знання культурно-етнічних норм та особливостей представників інших культур; розвиток уміння встановлювати сприятливий психологічний мікроклімат у команді; розвиток толерантності в майбутній професійній діяльності та здатність до міжкультурної сенситивності. У цьому блоці також розглядаємо методологічні підходи формування готовності майбутніх пілотів до міжкультурної взаємодії, використання яких, на наш погляд, сприятиме найбільш результативній підготовці майбутніх авіафахівців у міжкультурному спілкуванні: *системний підхід* передбачає з'ясування ролі окремих компонентів системи, процесів у розвитку особистості як системного цілого. У цьому плані системний підхід дуже тісно пов'язаний з особистісним підходом, який означає орієнтацію в процесі конструювання і здійснення педагогічного процесу на особистість, як на мету, суб'єкт, результат і головний критерій його ефективності. Теоретичний аналіз літератури дав змогу визначити *лінгвокультурологічний підхід* як один із найбільш ефективних підходів, націлених

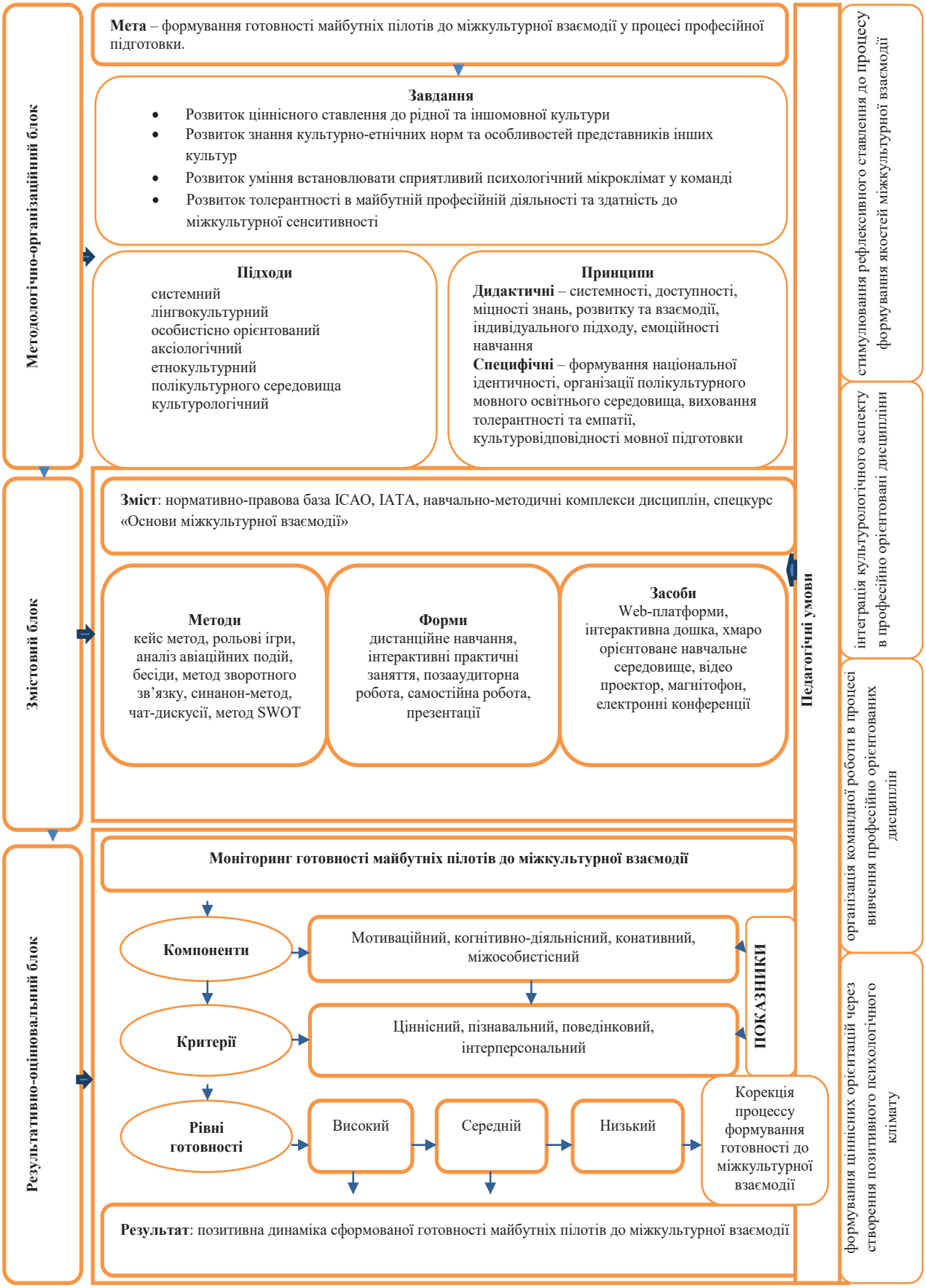

Рис. 1. Модель формування готовності майбутніх пілотів до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності

на формування і вдосконалення навичок і умінь здійснення міжкультурного спілкування шляхом вивчення іноземної мови як феномена культури. Стосовно створення особистісно орієнтованої ситуації варто пам'ятати, що одним із головних інструментів, який сприяє реалізації *особистісно орієнтованого підходу* в навчанні, є особистий досвід студента, тобто осмислений суб'єктом досвід поведінки в життєвій ситуації, що вимагає докладання особистісного потенціалу студента, його прояви як особистості особливо у спілкуванні з представниками інших культур. Центральним поняттям в аксіології є поняття «цінності». Тому, на наш погляд, застосування *аксіологічного підходу* в процесі навчання майбутніх фахівців мови передбачає пошук ефективних шляхів розвитку умінь міжкультурного спілкування, ціннісних орієнтацій та адаптації в мультикультурному суспільстві. *Етнокультурний підхід* – це підхід, який спирається на принципи етнокультури, культуротворчості, толерантності, діалогу культур і етнокультурного середовища, заснований на основі ключових етнокультурних традицій в освіті з метою формування етнокультурної особистості в процесі соціалізації і інкультурації, яка здатна до сприйняття етнокультури, міжетнічного та міжкультурного спілкування. Основна функція *підходу полікультурного освітнього середовища* полягає в забезпеченні толерантного ставлення та ефективної взаємодії між суб'єктами освітнього процесу за умови створення середовища, що дозволяє майбутнім фахівцям осягнути культурні цінності, норми і зразки поведінки свого та інших народів, сформувати досвід позитивної міжетнічної та міжкультурної взаємодії. Таким чином, полікультурне освітнє середовище, з одного боку, сприяє формуванню національної ідентичності особистості майбутнього фахівця, а з іншого – забезпечує підготовку студентів до розуміння інших культур, визнання й прийняття культурної різноманітності.

Міжкультурна взаємодія має бути необхідним компонентом у процесі здобуття вищої освіти, а навчання студентів необхідно здійснювати в дусі діалогу культур, розвиваючи в них здатність проникнення в цінності іншої культури, виховуючи терпимість до чужої культури, іншого мислення, шанобливе ставлення до іншого народу, іншої нації. Тому вибраний нами *культурологічний підхід* вважаємо доцільним у моделі нашого дослідження, тому що останнім часом особливого значення набуває культурологічна парадигма в дослідженні сучасної освіти, що сприяє розвитку культури особистості, яка засвоює як традиційні, так і нові цінності, примножуючи тим самим потенціал світової культури. Також у першому блоці розглядаються дидактичні (системності, доступності, міцності знань, розвитку та взаємодії, індивідуального підходу, емоційності навчання) та специфічні (формування національної ідентичності, організації полікультурного мовного освітнього середовища, виховання толерантності та емпатії, культуровідповідності мовної підготовки) принципи навчання.

Змістовий блок передбачає зміст (нормативно-правова база ICAO, IATA, навчально-методичні комплекси дисциплін, спецкурс «Основи міжкультурної взаємодії»), методи (кейс метод, рольові ігри, аналіз авіаційних подій, бесіди, метод зворотного зв'язку, синанон-метод, чат-дискусії, метод SWOT) та форми (дистанційне навчання, інтерактивні практичні заняття, позааудиторна робота, самостійна робота, презентації). Для досягнення важливих дидактичних завдань нами було виокремлено педагогічні умови формування готовності до міжкультурної взаємодії майбутніх пілотів: формування ціннісних орієнтацій через створення позитивного психологічного клімату; організація командної роботи в процесі вивчення професійно орієнтованих дисциплін; інтеграція культурологічного аспекту в професійно орієнтовані дисципліни; стимулювання рефлексивного ставлення до процесу формування якостей міжкультурної взаємодії.

Завершальним етапом моделі формування готовності майбутніх пілотів до міжкультурної взаємодії є *результативно-оцінювальний блок*. До нього належать компоненти, критерії та рівні готовності. Мотиваційний компонент визначається ціннісним критерієм (соціокультурні взаємини: потреба в опануванні соціокультурних взаємин; мотивація професійної діяльності: формування мотивів досягнення успіху в міжкультурній професійній діяльності; культурні цінності: ціннісне ставлення до рідної та іншомовної культури). Когнітивно-діяльнісний компонент визначається пізнавальним критерієм (культурно-етнічні знання: знання культурно-етнічних норм та особливостей представників інших культур). Конативний компонент визначається поведінковим критерієм (сприятливий мікроклімат; саморегуляція; адаптивність). Міжособистісний компонент визначається інтерперсональним критерієм (конфліктостійкість; толерантність; сенситивність). Результатом реалізації моделі є позитивна динаміка сформованої готовності майбутніх пілотів до міжкультурної взаємодії. Перераховані блоки взаємопов'язані і необхідні для досягнення запланованого результату, проте модель є структурним утворенням, відкритим для доповнень і змін.

Висновки і пропозиції. Отже, модель формування готовності майбутніх пілотів до міжкультурної взаємодії дозволила: наочно відобразити сутність досліджуваного процесу; конкретизувати механізм формування професійної готовності; визначити функціональне призначення кожного елемента моделі і виявити взаємозв'язок між

ними. У розробленій структурно-функціональної моделі відображені всі складники цього процесу: мета, завдання, підходи, принципи, зміст, основні методи та умови. Включені в модель блоки взаємопов'язані і націлені на досягнення запланованого результату підвищення рівня сформованої готовності майбутніх пілотів до міжкультурної взаємодії. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в апробації представленої структурно-функціональної моделі в навчальному процесі.

Список використаної літератури:

1. Демченко І.В. Формування мотивації іноземців-майбутніх фахівців авіаційної галузі до професійної комунікації : дис. … канд. пед. наук : 13.00.04. ЛА НАУ, Кропивницький, 2020. 399 с.
2. Краевский В.В., Бережнова Е.В. Методология педагогики: новый этап : учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений. Москва : Академия, 2006. 400 с.
3. Лещенко Г.А. Теоретичні і методичні засади формування професійної надійності фахівців з аварійного обслуговування та безпеки на авіаційному транспорті : дис. … док. пед. наук : 13.00.04. Кропивницький, 2015. 494 с.
4. Философский энциклопедический словарь / под. ред. С.С. Аверинцева (и др.). 2-е изд. Москва, 1989. 815 с.
5. Ядровская М.В. Модели в педагогике. *Вестник Томского гос. университета*. 2013. № 366. С. 139–143.

Martynenko N. Model of future pilots' readiness formation to intercultural interaction in professional training

The article deals with a structural and functional model for the formation of readiness of future pilots to intercultural interaction in professional activity. Based on the analysis of a number of definitions of the concepts of the "model", "modeling" we consider a model as a structure and functioning reflection of the research object, based on the interpretation of the system as a set of interconnected elements that form a certain integrity and involve interacting elements.

The purpose of the article is the theoretical substantiation of the structural functional model of future pilots' readiness formation to intercultural interaction in professional training, identifying the basic structural elements of the process of preparedness in educational activities.

The structural functional model of future pilots' readiness formation to intercultural interaction in our study includes the following structural blocks: methodological and organizational, content-related and productively-evolutional. The methodological block includes the general purpose of the study (future pilots' readiness formation to intercultural interaction in professional training), main tasks, scientific approaches, didactic and specific principles. Content block includes content, methods, forms, technological instruments. In order to achieve important didactic tasks, we have identified the pedagogical conditions of future pilots' readiness formation to intercultural interaction (formation of value orientations through the creation of a positive psychological climate; organization of command work in the process of studying professionally oriented disciplines; integration of cultural aspect in professionally oriented disciplines; stimulating reflexive attitude to the process of forming the qualities of intercultural interaction). The final stage of the model of future pilots' readiness formation to intercultural interaction is the productively-evolutional block. It includes components, criteria and stages of readiness formation.

Key words: *intercultural interaction, communication, model of readiness, scientific approaches, components and criteria, pedagogical conditions.*